וארא

א. בתחילת פרשתנו מסופר אודות דברי ה' אל משה (במענה על טענתו (ב־ס"פ שמות[1)) „למה הרעות לעם הזה גו'") — „וידבר[2] אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה', וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא־ל שד־י ושמי ה' לא נודעתי להם. וגם הקימותי את בריתי אתם גו' ואזכור את בריתי. לכן אמור לבני ישר־אל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם גו' וגאלתי אתכם גו' ולקחתי אתכם גו' וידעתם כי אני ה' גו'".

ומשמעות הדברים לפי פשוטם[3], שלא ידאג משה ש„והצל לא הצלת את עמך"[4], כי כעת הגיע זמן קיום הבטחת השם להאבות ויגאול את בני ישראל מארץ מצרים.

אבל צריך ביאור מהו ענינה של ה־הקדמה הממעטת (לכאורה) בערך ההב־טחה אל האבות — ש„וארא אל אברהם גו' בא־ל שד־י ושמי ה' לא נודעתי להם"?

בפרש"י[5] מבואר שכוונת הכתוב שב־ימי האבות עדיין לא קיים ה' הבטחתו, וזהו „ושמי ה' לא נודעתי להם" — „לא נכרתי להם במדת אמיתית שלי" (כיון שלא קיים עדיין הבטחותיו), ועתה הגיע זמן קיום ההבטחה. אבל עיקר הקושי במקומו עומד: למאי נפק"מ כאן זה שב־ימי האבות עדיין לא נתקיימה הבטחתו של הקב"ה?

ועוד: כל דברי התורה הם (תורה לשון[6]) הוראה נצחית לכאו"א מישראל עד סוף כל הדורות: ומהי ההוראה אלינו מהודעה זו ש„שמי ה' לא נודעתי להם"[7]?

גם יש להבין דיוק הכתוב „וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב", דלכאורה הו"ל לקצר[8] „וארא אל אבותיך"[9] (ו־כיו"ב)? וגם אם יש טעם שרוצה לפרט שמות שלשת האבות, הול"ל[10] „וארא אל אברהם יצחק ויעקב", ומדוע מפסיק ביניהם בתיבת „אל"[11] („אל יצחק ואל יעקב")?

ב. על הכתוב „וידבר אלקים אל

---

1) ה, כב.
2) ו, ב־ו.
3) כפרש"י עה"פ.
4) שמות שם, כג.
5) עה"פ.

6) ראה זח"ג נג, ב. גו"א ר"פ בראשית בשם הרד"ק.

7) במ"א נת' (לקו"ש ח"ג ס"ע 855 ואילך. חט"ז ע' 52 ואילך. וראה גם לקו"ש ח"ו ע' 38 ואילך) ההוראה ע"פ פי' חז"ל (הובא גם ברש"י כאן ו, ט), שכוונת הכתוב היא לבאר מעלת האבות על משה רבינו, שהם לא הרהרו אחר מדותיו של הקב"ה.

והשאלה בפנים היא לפי פשטות לשון הכתוב, שמשמעה שבא להשמיענו רק זה ש„שמי הוי' לא נודעתי להם".

8) וכלשון רש"י עה"פ „אל האבות". — וכידוע השקו"ט במפרשי רש"י מה מוסיף רש"י על המפורש בקרא. וראה לקו"ש ח"ג ע' 860. חט"ז שם.

9) ע"ד שמות ג, יג. בא יג, ה. שם, יא. ובכ"מ.

10) כמו תיכף לאח"ז (ו, ח) לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב. וראה שמות שם, טו־טז. ועד"ז בכ"מ.

11) להעיר ממחז"ל (מו"ק כו, א) „על על הפסיק הענין".

משה ויאמר אליו אני ה׳׳ מבאר רבינו הזקן[12], שיש בזה (לא רק נחמה והבטחה, אלא גם) תשובה ומענה על טענת משה „למה הרעות לעם הזה״, כי בזה מדגיש שענינה של גאולת מצרים הוא — הת־גלות שם הוי׳, „אני הוי׳״, וכמפורש ב־המשך הכתובים „לכן אמור לבני ישראל אני ה׳ גו׳ וידעתם כי אני ה׳ גו׳״, וכדי לזכות לגילוי שם הוי׳, שהוא גילוי עליון ביותר, צריך להיות תחילה גלות קשה ביותר („הרעות״).

ומוסיף הכתוב שמטעם זה לא הי׳ גילוי זה בימי האבות, „וארא אל אברהם גו׳ בא־ל שד־י ושמי ה׳ לא נודעתי להם״ — כי מעלה נפלאה בגילוי זה, שאפילו האבות לא זכו לו, „ושמי ה׳ לא נודעתי להם״ [שהתגלות ה׳ אל האבות היתה רק ב„א־ל שד־י״, שזהו כפי שהקב״ה מצמצם את עצמו לפי ערך העולמות (כפירוש שם שד־י — „שאמרתי לעולמי די״[13]), ולא שם הוי׳, שזהו שם העצם[14] כפי ש־הוא למעלה מגדרי העולם, „הי׳ הוה ויהי׳ ברגע אחד״[15]] — ולכן צ״ל בשביל זה הכנה מיוחדת של ירידה בגלות כו׳.

ג. ועפ״ז נמצא, שבדברי הקב״ה ל־משה, „וארא אל אברהם גו׳״, מבואר יסוד ועיקר ענינה של גאולת מצרים. שלא זו בלבד שמהותה של גאולה זו (אינה גאולה גשמית בלבד, אלא ב־עיקרה) היא גאולה רוחנית ממצב של שעבוד למצרים למצב של חירות ועבו־דת השם (ובלשון הכתוב[16] „בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה״, שתכליתה של יציאת מצרים היא עבודת האלקים בקבלת התורה ומצוותי׳), אלא עוד זאת, שמטרת ותכ־לית גאולה רוחנית זו היא גילוי וידיעה בשם הוי׳.

ועפ״ז מובן בעומק יותר הטעם שה־כתוב מאריך כאן אודות האבות — „וארא אל אברהם גו׳ בא־ל שד־י ושמי ה׳ לא נודעתי להם״, כי בזה מודגש, שמבלי הבט על גודל מעלת עבודת האבות, וכמאמר חז״ל[17] „האבות הן הן המרכבה״, עדיין אין זה מצב של „גאו־לה״; ויציאת מצרים קשורה בכך שישנה הידיעה ב„שמי הוי׳״ (שלא נודע לה־אבות[18]).

ומטעם זה מפרט הכתוב את כאו״א מהאבות בפ״ע (ולא נאמר בקיצור „אל אבותיך״ וכיו״ב), וגם מפסיק ביניהם ב־תיבת „אל״ — להדגיש עוד יותר המעלה שבעבודת האבות.

כלומר: זה שהם ה„אבות״ של בנ״י אינו מורה על המעלה המיוחדת שב־כאו״א מהאבות בפ״ע אלא על הצד־השווה שבהם. ועוד זאת: זה שהם היו ה„אבות״ של בנ״י הוא ענין הבא מל־מעלה (שהקב״ה זיכה אותם, בשכר עבו־דתם, שהם יהיו האבות של כל בנ״י[19]).

---

12) תו״א פרשתנו נו, סע״א ואילך (מאמרי אדה״ז — פרשיות פרשתנו ע׳ רכו ואילך). וראה בארוכה תו״ח פרשתנו (צא, ב ואילך). אוה״ת שם (כרך ז ע׳ ב׳תקמט ואילך). ועוד.

13) חגיגה (יב, א) — הובא בתו״א שם (נו, ג).

14) ובפרט ע״פ המבואר (ראה אוה״ת פרשתנו ע׳ קכו ואילך. כרך ז׳ שם. ובכ״מ), שגילוי שם הוי׳ כאן הוא שם הוי׳ דלעילא (משא״כ להאבות, אף ש־גם אצלם נזכר כמ״פ שם הוי׳, נתגלה רק שם הוי׳ דלתתא). וזוהי כוונת רש״י עה״פ „לא ניכרתי להם במדת אמתית שלי״.

15) ראה תניא שער היחוד והאמונה פ״ז (פב, א), ע״פ רע״מ פינחס (רנז, סע״ב).

16) שמות ג, יב. וראה רש״י שם.

17) ב״ר פמ״ז, ו. פפ״ב, ו. רע״מ פינחס (רנז, ב). וראה תניא פכ״ג (כח, ב). שם רפל״ד.

18) ראה הערה 14.

19) ראה תניא פי״ח.

אבל פירוטם של אברהם יצחק ויעקב בפ"ע מדגיש את מעלתו המיוחדת של כאו"א מהאבות [וכידוע[20] שעיקר עבודת אברהם היתה בקו דגמילות חסדים, ו־עבודת יצחק – „עבודה", ושל יעקב – לימוד התורה] – ומ"מ, כיון שלא הי' להם הגילוי והידיעה ב„שם הוי'", „שמי הוי' לא נודעתי להם", אין זה מצב של גאולה (בשלימותה).

ד. ביאור הענין:

„מצרים" הוא מלשון מיצרים וגבו־לים[21], ותוכן זה שב„מצרים" ישנו גם ב־קדושה[22], דכיון שהאדם הוא נברא בעל גבול, הרי גם כשעובד את ה' בכל כוחו־תיו, לא יצא עדיין ממיצריו והגבלותיו (אף שנמצא כולו בעולם של קדושה);

ועניגה של „יציאת מצרים" הוא ה־יציאה ממיצרים וגבולים, גם דקדושה, שהאדם הוא ב„בחי' ביטול לגמרי" עד „שאינו מרגיש את עצמו כלל . . ואינו תופס מקום לעצמו כלל"[23], שביטול כזה אין ביכולתו של אדם לפעול בכח עצמו (ע"ד אין[24] חבוש מתיר עצמו כו'), אלא בא על ידי התגלות ה' מלמעלה, ובזה גופא – גילוי שם הוי', היינו עצמותו של הקב"ה כפי שהוא למעלה מגדרי העולם, שמפני עוצם גילוי זה מתבטל האדם מ־מציאותו, וזה מגבי' אותו למעלה ממיצ־רים וגבולים, אפילו „מצרים" דקדושה.

[משא"כ אצל האבות, ש„שמי ה' לא נודעתי להם", לא הי' „יציאת מצרים", היציאה (בשלימות) ממיצרים וגבולים].

ה. וזוהי גם ההוראה הנצחית לכאו"א מישראל – גם בזמן הגלות:

ידוע[25] שכאו"א בפרט יכול להגיע ל־מצב של גאולה ופדי' בעבודתו הרוח־נית, אף קודם גאולת כלל ישראל (שאז תהי' גאולה שלימה ופדי' גם בגשמיות כפשוטה).

ובזה יתכן, שהאדם יקשה לו להבחין אם הוא נמצא במצב של „גלות" או כבר זכה למצב של „גאולה". דאפשר שיעלה בדעתו, שאם גבר על יצרו והריהו מסור ונתון ללימוד התורה וקיום המצוות, וגם דברי הרשות שלו עושה „לשם שמים", הרי ודאי שכבר זכה ל„פדי'" וגאולה רוחנית.

ובזה משמיענו הכתוב – „וארא אל אברהם גו' ושמי הוי' לא נודעתי להם", דאפשר להיות עובד ה', עד לדרגא של „מרכבה", ועוד זאת, שעובד את ה' בכל אחד ואחד מג' העמודים דתורה עבודה וגמילות חסדים, וכל אחד מהם הוא בשלימות אצלו – ומ"מ, כל זמן שאינו מאיר אצלו שם הוי' שלמעלה מן הטבע, עדיין לא יצא ממצרים, ואין זה מצב של גאולה.

ו. ובמה יודע איפוא אם אכן כבר זכה לגילוי שם הוי' בנפשו? הנה ע"ז בא הפירוש בפרש"י „ושמי ה' לא נודעתי להם" – „לא נכרתי להם במדת אמתית שלי שעלי' נקרא שמי ה'", שאי הגילוי דשם הוי' אצל האבות הוא „שלא נכרתי להם במדת אמתית שלי"[26]:

מהותה של מדת האמת היא – העדר

---

20) זהר (ס"ת) ר"פ ויצא.

21) תו"א יתרו עא, ג. ובכ"מ.

22) ראה תו"א שמות (מט, סע"ד ואילך). פרשתנו (נז, ב ואילך). יתרו שם. ובכ"מ.

23) לשון התו"א פרשתנו שם (נו, א).

24) ברכות ה, ב. וש"נ.

25) ראה תניא אגה"ק ס"ד.

26) ראה גם פנים יפות ריש פרשתנו (הובא באוה"ת פרשתנו ריש ע' קצד).

השינוי. וכדאיתא בירושלמי[27] ש„חותמו של הקב"ה אמת"[28] שבג' האותיות א'מ'ת', הנה הא' ראשונה שבאותיות, מ' — אמצעיתן, ות' — אחרונה שבאותיות, כמ"ש[29] „אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים", והיינו, שענינה של „אמת" הוא, שנמצא בכל מקום — בתחילה אמצע וסוף — בשווה ובלי שינוי, וכ־מ"ש[30] „אני ה' לא שניתי" (וזהו הפירוש „אין אלקים", שאין שום העלם והסתר[31] מצד שם אלקים, מדת הדין והצמצום).

וזוהי הבחינה אם הגיע האדם למצב של יציאה אמתית מכל מיצרים וגבולים — כאשר עבודתו היא למעלה משינויים. כלומר, שלא משנה כלל באיזה ענין הוא עסוק: בלימוד התורה, בעבודת התפלה, בעשיית מצוות, או בעשיית דברי רשות שלו לשם שמים — שבכל דבר ודבר עבודתו היא מתוך אותו ביטול המוחלט לרצונו ית', בלי שינוי.

שהכח לזה הוא ע"י שמאיר אצלו שם הוי', „מדת אמתית שלי" („אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים"), שזה פועל אצל האדם ביטול כזה, שאינו נתפס ומוגבל בפרטי ציורי העבודה, אלא בכולם מאירה אצלו נקודת הביטול להקב"ה, למעלה מהגבלה ושינוי.

[וע"ד תורת הבעש"ט[32] עה"פ[33] „שויתי ה' לנגדי תמיד" — „שויתי לשון השתוות", ש„הכל שוה אצלו" ועובד את ה' „בכל כחו" ו„בכל האופנים"[34] — ש־„השתוות" זו אצל האדם באה מזה ש„הוי' (הוא) לנגדי תמיד", דכאשר שם הוי' מאיר אצל האדם באופן גלוי, ה"ז פועל „השתוות" בכל ענינו].

ז. כשם שהוא בנוגע לגאולת מצרים — כך הוא בנוגע לגאולה העתידה לבוא, שתוכן ענין הגאולה אינו רק גאולה גשמית, וגם לא גאולה רוחנית סתם (גאולה מהיצר הרע), אלא — גילוי שם הוי'.

וזהו גם עומק כוונת הרמב"ם בסיום ספרו, בתיאור מצב העולם „באותו הזמן" — ש„לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם שנאמר[35] כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים":

בתחילת[36] ספר היד, כשמבאר ה־רמב"ם המצוה דידיעת ה', לא הזכיר שם הוי' בפירוש[37] וכתב רק „לידע שיש שם מצוי ראשון"[38], ואילו כאן מדגיש ה־רמב"ם „לדעת את ה'", וכן הביא הכתוב „מלאה הארץ דעה את ה'", והיינו מפני שאז תהי' הידיעה בשם הוי', ובזה גופא

---

27) סנהדרין פ"א ה"א. וכן ב"ר פפ"א, ב. דב"ר פ"א, י. שהש"ר פ"א, ט (א). וראה רש"י שבת נה, א.

28) שבת שם. וש"נ. מקומות שבהערה הקודמת.

29) ישעי' מד, ו — הובא במדרשים (ורש"י) שבהערה 27. ובירושלמי שם הובא פסוק אחר.

30) מלאכי ג, ו.

31) לקו"ת ר"פ מטות. ובכ"מ.

32) צוואת הריב"ש בתחלתה (ס"ב).

33) תהלים טז, ח.

34) צוואת הריב"ש שם ס"ג [וכמשנ"ת במ"א שפיסקא זו באה בהמשך לפיסקא הקודמת, ואולי צ"ל „וכן" במקום „וכל", כבכתר שם טוב (קה"ת — סר"כ) ואו"ת להה"מ (קה"ת — סז, א)].

35) ישעי' יא, ט.

36) בהבא לקמן ראה גם „הדרן על הרמב"ם" (ס' השיחות תשמ"ח ח"א ע' 8-207, ע' 215 ואילך).

37) כ"א רק בר"ת — „סוד היסודות ועמוד החכמות".

38) ורק בהמשך הענין (ה"ד וה"ו) מביא כתובים שבהם נזכר שם הוי'.

— מדריגה הכי עליונה שבו (בלשון הקבלה והחסידות „הוי' דלעילא"[18]), היפוכה תכלית הביטול לגמרי.

וזהו מה שמסיים הרמב"ם „(כי מלאה הארץ דעה את ה') כמים לים מכסים", שגילוי שם הוי' יפעול שלא תראה מציאות הארץ כלל, כי תהי' בטילה לגמרי בעוצם הגילוי, עד שתהי' מכוסה ב„דעה את ה' — כמים לים מכסים".

(משיחת ש"פ וארא תשכ"א)